

УДК 316/77:37.015.311«364»
DOI DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-100-4>

ЗНАЧУЩІСТЬ SOFT SKILLS ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Пирожок Галина Юріївна,
аспірантка кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту
імені професора Є. Петухова

Херсонський державний університет
galina0787@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3444-8498>

Метою статті є обґрунтування навичок, які в умовах воєнного стану виявилися найбільш затребуваними здобувачами передвищої освіти і допомогли побудувати освітню траєкторію. У дослідженні було використано **методи** педагогічного аналізу, узагальнення інформації, викладено матеріали анкетування майбутніх педагогів. **Результати.** Сьогодні в конкурентній боротьбі перемагає той, хто вміє спілкуватися, працювати в команді, має стійку психіку, схильність до самовдосконалення. Аналіз джерельної бази дослідження свідчить про необхідність корінних змін процесу освіти. У статті звертається увага на актуальність формування заданих компетентностей здобувачів освіти, обґрунтовується комплекс soft skills, які є необхідними й педагогічно доцільними у процесі навчання в педагогічному коледжі. Спираючись на досвід формування м'яких навичок під час епідемічної ситуації в країні, способів вирішення нетипових ситуацій, вміння вчасно реагувати на виклики, обґрунтовано ступінь прояву ефективності життєвих навичок в умовах військового стану. Описано окремі навички і їх реалізація в умовах військового стану, такі як: комунікативні навички, тайм-менеджмент, емоційний інтелект, когнітивна гнучкість, медіаграмотність, робота в команді, саморозвиток. Розкрито вплив наслідків військової агресії на успішність у навчанні, на комунікативні прояви здобувачів освіти, на ступінь прояву рівнів сформованості soft skills. Для дослідження вони відіграють важливу роль, тому нами було зроблено припущення, що визначені нами навички допомогли здобувачам вибудувати індивідуальну освітню траєкторію, оцінити ризики й приймати правильні рішення, зберегти психоемоційне й подекуди фізичне здоров'я. Подана візуалізація результатів у графіку.

Висновки. У роботі з'ясовано, що майбутні вчителі початкових класів будуть мати високі показники сформованості м'яких навичок за умов вмотивованості на освітню діяльність, усвідомлення гострої потреби як для власного розвитку і самовдосконалення, так і для наочного прикладу в майбутньому; за умови визначення пріоритетів освітньої діяльності, потреби в необхідності володіти soft skills як перепусткою до кар'єрного зростання. Тривалість формування м'яких навичок складно визначити і виміряти, вони вдосконалюються постійно. Тому система організації освітнього процесу має бути випереджуючою, інноваційною.

Ключові слова: особистісні навички, життєві навички, м'які навички, soft skills, компетентності, саморозвиток, підготовка вчителів початкових класів.

THE IMPORTANCE OF SOFT SKILLS FOR THE FORMATION OF A STUDENT'S PERSONALITY IN PRE-HIGHER EDUCATION AMIDST MARTIAL LAW

Pyrozhok Halyna Yuriivna,
Postgraduate Student at the Department of Pedagogy,
Psychology and Educational Management named after prof. E. Petukhov

Kherson State University
galina0787@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3444-8498>

The purpose of the article is to substantiate the skills that, in the conditions of martial law, turned out to be the most sought-after acquirers before higher education and helped to build an educational trajectory. The research used the methods of pedagogical analysis, generalization of information, and the materials of the survey of future teachers were presented. **The results.** Today, one who knows how to communicate, work in a team, has a stable psyche, and a tendency to self-improvement wins the competition. The analysis of the source base of the research indicates the need for fundamental changes in the education process. The article draws attention to the relevance of the formation of the given competencies of education seekers, substantiates the complex of soft skills, which are necessary and pedagogically appropriate in the process of studying at a pedagogical college. Based on the experience of the formation of soft skills during

an epidemic situation in the country, ways of solving atypical situations, the ability to respond to challenges in a timely manner, the degree of manifestation of the effectiveness of life skills in conditions of martial law is substantiated. Individual skills and their implementation in military conditions are described, such as: communication skills, time management, emotional intelligence, cognitive flexibility, media literacy, teamwork, self-development. The influence of the consequences of military aggression on academic success, on the communicative manifestations of education seekers, on the degree of manifestation of the levels of soft skills formation is revealed. For research, they play an important role, because we made the assumption that the skills we defined helped the acquirers to build an individual educational trajectory, assess risks and make the right decisions, maintain psycho-emotional and sometimes physical health. Visualization of the results in a graph is provided.

Conclusions. The work revealed: future primary school teachers will have high indicators of the formation of soft skills, under the conditions of motivation for educational activities, awareness of the acute need, both for their own development and self-improvement, and for a clear example in the future; provided that the priorities of educational activities are determined, the need for the need to possess soft skills as a ticket to career growth. The duration of the formation of soft skills is difficult to determine and measure, they are constantly being improved. Therefore, the educational process organization system should be anticipatory and innovative.

Key words: *personal skills, life skills, soft skills, soft skills, competences, self-development, training of primary school teachers.*

Вступ. Розвиток загальних навичок людини залежить від оточення, в якому вона перебуває, від уміння долати виклики, уміння знаходити шляхи реалізації планів, ступеня здобутого професійного й особистісного досвіду. Здається, що сучасний педагог уже готовий до будь-яких викликів: проводити заняття поза класом, засвоїти освітні платформи, використовувати технології дистанційного навчання, записувати уроки і попереджати випадки порушення академічної доброчесності за властивостями файлу. Військовий стан у країні змінив вектор проблем: відсутність домашнього затишку, надмірну обережність, страх за життя, перебої з інтернет-покриттям, руйнування енергетичної системи країни.

У разі інфекційної епідемії студентів «ізолювали» від суспільства з метою зменшення контакту між учасниками освітнього процесу та поширення страшною хвороби, а війна обмежила можливість діяти, повною мірою соціалізуватися. Все перейшло в площину забезпечення базових потреб: безпека, їжа, тепло. Хто мав більш стійкі навички адаптації та гнучкості швидко зорієнтувалися, прийняли виклики, змогли правильно оцінити свої можливості й умови для самореалізації. Деякі розгубилися, потребували підтримки близьких людей та колег. Однак освітній процес триває, хоч і вимагає відповідних нововведень, конкретних змін. Актуальним залишається питання формування навичок, які є базою для повноцінного розвитку, успішної самореалізації в подальшому навчанні. Свого роду це універсальні навички, яким характерно проявлятися в діяльності. М'які навички перебувають на одному щаблі з професійними, і є необхідними для працевлаштування та ефективної роботи. Їх так само треба формувати, розвивати та вдосконалювати. Також можна сказати про особистісний характер зазначених навичок,

тому що їх наявність допомагає людині самореалізуватися у спілкуванні, у професії тощо. Таким чином, організатори освітнього процесу стикнулися з проблемою якості освітнього процесу, з процесом управління формуванням професійних компетентностей здобувачів передвищої освіти.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

На сьогодні проблематичною є обмеженість наукових праць із зазначеної проблеми. Розкриваючи сутність терміна «м'які навички», слід зазначити різні погляди на зміст поняття. На думку багатьох учених, soft skills – «це уніфіковані навички та особистісні якості, які підвищують ефективність роботи і взаємодії з іншими людьми. Наприклад, управління особистісними резервами, вміння переконувати, тайм-менеджмент» (Бахмат, 2022). Поняття «soft skills» трактується як «соціологічний термін, який належить до емоційного інтелекту людини, свого роду перелік особистих характеристик, які так або інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. Це навички, прояв яких досить важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати. До цієї групи належать індивідуальні, комунікативні та управлінські навички» (Коваль, 2015).

Водночас такі навички слід визначати як збірний термін, який об'єднує універсальні, функціональні компетенції, сформованість яких дозволяє бути успішним незалежно від специфіки діяльності людини. Важливим, на нашу думку, є вислів Н. Бахмат: «В епоху цифровізації основною навичкою з soft skills має стати вміння безперервно навчатися, бажання саморозвиватися та постійно вдосконалювати свої знання та професійні навички. Їх вправі можна назвати універсальними» (Бахмат, 2022). Отже, вагомість і необхідність зазначених навичок складно переоцінити.

Метою статті є обґрунтування припущення про визначення і обґрунтування комплексу soft skills, які є необхідними і достатніми для здобувачів передвищої освіти в умовах воєнного стану.

Результати та дискусії. Маючи досвід організації навчання у «ковідному житті», студенти й викладачі були підготовлені до організації освітнього процесу у дистанційному форматі. Але виникли й інші проблеми, до яких ми точно не були готові – забезпечення безпечних умов організації освітнього процесу, емоційних коливань як серед працівників, так і серед студентів, випробування на стресостійкість. На початку навчального року особливо складно було як тим, хто залишився, так і тим, хто виїхав на підконтрольну Україні територію. 60% студентів змогли самостійно скоригувати освітню траєкторію, інші потребували допомоги куратора, адміністрації. І здобувачі, і студенти потребували емоційної підтримки, що ускладнювало процес організації і проведення занять. Неодноразово для практично всіх суб'єктів освітнього процесу проводилися зустрічі, мотивуючі бесіди, виховні години, які були націлені на формування емоційної стійкості, навичок самоменеджменту й безпеки у військовий час. І тут

на перший план вийшли конкретні навички, які допомогли більшості адаптуватися до нестандартних, складних умов, знайти правильний алгоритм дій, при цьому виконуючи звичні для себе види діяльності.

Практика роботи в педагогічному коледжі дозволяє констатувати: до педагогічного коледжу вступають здобувачі з доволі різним рівнем сформованості навичок, необхідних для навчання та майбутньої професійної діяльності. Згодом, виконуючи навчальні завдання, беручи участь у громадському житті коледжу, виховних заходах у них формуються необхідні навички самоорганізації, самореалізації, комунікації, креативного мислення, емоційного інтелекту, командної роботи тощо.

У дослідженні ми звернули увагу на значну кількість особистісних, професійних навичок, які об'єднувались вченими в різні групи, але для всіх провідними є комунікативні, пізнавальні та уміння працювати в команді. Ми створили спробу об'єднати групи умінь на умовах змістової універсальності (рис. 1).

Охарактеризуємо кожний елемент структури.

Комунікативні навички. Це одна з найперших вимог, яка необхідна для ефектив-

Рис. 1. Структура soft skills як база для формування у здобувачів передвищої освіти

ної взаємодії із викладачами, однокурсниками, друзями: вміти гарно висловлювати свою думку, сформулювати запитання, вміння слухати й чути співрозмовника. Ця навичка активно застосовувалася та удосконалювалася під час проведення онлайн-занять, у групових чатах, на платформах дистанційного навчання, у коментарях до виконаного завдання, де важливо було надати обґрунтування оцінки, пояснити помилку і шляхи її усунення.

На жаль, студенти не мали можливості спілкування віч-на-віч, першокурсники не отримали емоцій знайомства в аудиторії в реальних умовах освітнього процесу, але вони досить добре сформували навички і засвоїли правила електронної комунікації.

Тайм-менеджмент. Вміння вчасно та якісно організувати роботу впливає на вміння керувати собою і своїми емоціями. Наслідки військової агресії постійно вносять свої корективи у «план життя людини». Навички управління часом, самоорганізації похитнулися, коли почали залежати від наявності світла й Інтернет-зв'язку. Це вміння діяти і швидко приймати рішення, планувати пріоритети навчальних завдань: що завантажити, що роздрукувати, щоб потім попрацювати. При цьому тривожність і страх за життя посилюють роль навичок самомотивації, щоб подолати страх, емоції і виконати навчальні завдання.

Здобувачі і педагоги вчилися визначати пріоритетні справи, діяти згідно з умовами, які є сьогодні. Складнощі виникли у частини здобувачів, яким довелося поєднувати навчання з працею, в більшості це стосувалося життя тих, хто перебуває за кордоном і потребує коштів. Слід зазначити, що тут знання прийомів самоорганізації допомогли організувати свій розпорядок так, щоб успішно поєднувати навчання й підробіток. Через перебої в енергетичній системі України не завжди була можливість синхронного спілкування зі студентами, тому збільшився обсяг самостійного опрацювання студентів і вимоги до їх самоорганізації. В організованому спостереженні за проявом навички самоорганізації у майбутніх учителів початкової школи виявлено значні зрушення в активності і самостійності організації освітньої діяльності, у систематичному виконанні навчальних завдань. 50% студентів продемонстрували досить високі навички управління часом, при цьому більшість з них перебувала на окупованій території України.

Емоційний інтелект. Вміння розрізняти емоції свої та оточуючих у військовий час допомогло відгородитися всім суб'єктам освітнього процесу від неприємностей

з боку окупантів. Оскільки більшість здобувачів залишилася на окупованій території, то часто перетиналися із загарбниками. У таких моментах було важливим управляти емоціями, зрозуміти наміри співрозмовника задля власної безпеки. Як відомо, кожен одну й ту саму подію сприймає по-різному, у когось загострені відчуття, у когось приглушені, тому й реакції були різні.

Когнітивна гнучкість. «Це здатність адаптуватись до нових або незапланованих ситуацій та подій, переходити від одного завдання до іншого, від одного способу мислення до іншого. Такі дії потребують чимало когнітивного ресурсу, а мозок та психіка повинні бути «гнучкими» (Відкрийте для себе soft skills, які потрібно розвивати прямо зараз, 2022).

Слід відзначити, що одні прийняли виклики військового часу і змогли розв'язувати проблеми, пов'язані з реалізацією освітніх завдань, планували свою діяльність, для інших це було дуже складно. Скільки є прикладів незламності вчителів, які проводили уроки з укриттів, записували відеофрагменти під вибухи, у метро, в укриттях. Так і студенти, опинившись у критичних умовах, знаходили спосіб підключення до Інтернету та передачі виконаних завдань. Відсоток студентів, які успішно адаптувалися до нових умов не дуже високий, та порівняно з тими, хто взагалі «опустив руки», значно вищий. Пояснення для цього є: бо більшість здобувачів неповнолітні і не готові до викликів самостійного життя. А от щодо гнучкості в освітньому й виховному аспектах, то тут вони мають вищі показники успіху, адже постковідний період сформував необхідні навички для організації і здійснення навчання у дистанційному режимі.

Медіаграмотність. Ця навичка одна з тих, через яку намагалися зламати українців. Вміння розпізнавати правду і фейки, критично її оцінювати, розуміти наміри замовника, проводити критичний аналіз допомогло працівникам і студентам встановити істинність намірів окупанта. Активне обговорення подій у місцевих чатах, підписка на однотипні інформаційні канали, блогерів тощо забирало багато часу. Однак для всіх було рекомендовано обмежити інформаційний потік кількома підписками. Задля організації інформаційної безпеки були проведені виховні години щодо екологічного споживання інформації, її аналізу, щоб не дозволити інтернет-алгоритмам занурити їх у стан тривожності. Красномовні заголовки і обіцянки все ж таки мали місце серед колективу коледжу. Не значний відсоток прийняв умови окупанта.

Робота в команді. Майбутнім учителям початкових класів ця навичка дуже необхідна, оскільки клас це – команда зі спільною метою і злагодженими діями, де кожен має свою відповідальність, розуміння і дотримання спільної стратегії. Зрозуміло, під час очного навчання здобувачі мають більше можливостей розвивати цю навичку через виконання навчальних і виховних рутин: співпраця на заняттях, виконання творчих проєктів, підготовка творчих номерів до свят, виготовлення поробок, тематичне прикрашення приміщень коледжу, виховні групові заходи, загальноколеджні заходи, робота в гуртках тощо. Технології дистанційного навчання надають інструменти для командної роботи, але відсутність живої комунікації, емоцій не замінить. Однак усі передбачені навчальним планом види діяльності було виконано, зокрема значна кількість групових проєктів з навчальних дисциплін, велася робота членів студентської ради, реалізовувалися тематичні проєкти груп, челенджі на сторінках сайту і соціальних мереж коледжу. Слід стверджувати: військовий стан дав можливість закріпити й удосконалити навички використання інтернет-технологій для командної роботи.

Саморозвиток. Здобувачі знаходили час для отримання необхідної інформації задля опанування програмного матеріалу, брали участь у додаткових вебінарах, розробляли свої блоги тощо. Та частка здобувачів, яка перебувала за кордоном, охоче спілкувалася зі здобувачами інших навчальних закладів, брала участь у семінарах. Тобто бажання здобувати знання досить високе у здобувачів нашого коледжу. Наприклад, за результатами спостереження 38%

брали участь у запропонованих семінарах і вебінарах, 12% виказали результативність самоорганізації в освітній діяльності, 68% отримували (за запитом) консультації викладачів.

Стресостійкість. Ті, хто не піддався емоціям, а діяв холодним стратегічним розумом, зумів допомогти вистояти емоційно не тільки собі, а й оточуючим. Деяка частина працівників і студентів долучилася до волонтерської діяльності, хтось взяв на себе відповідальність за дозвілля дітей з окупованих територій, які перебували у тимчасових прихистках. Є прикладом те, що самі потребуючи психологічної підтримки, бо хтось із них втратив житло, хтось рідних, а хтось залишився навіть без документів, змогли знайти у собі емоційну і фізичну силу побачити позитивну перспективу свого майбутнього. Деяким студентам була потрібна допомога батьків, педагогів у організації розпорядку через наслідки військового наступу. Такі студенти мали проблеми з успішністю, з адаптацією у нових умовах, у зниженні самомотивації та від'ємним показником саморозвитку.

Вихід із зони комфорту сприяє формуванню нових навичок, отримання нового досвіду, дає можливість побачити свої сильні і слабкі сторони.

Керуючись даними опитувань, результатами успішності, індивідуальних та групових бесід до військового стану (Формування ключових soft skills у студентів педагогічного коледжу, 2022) і через 10 місяців війни, можна побачити динаміку успіху студентів у адаптації до нових умов, викликів сьогодення. За результатами ми отримали показники, які дозволяють побачити порівняльні показники у графічному вигляді (рис. 2).

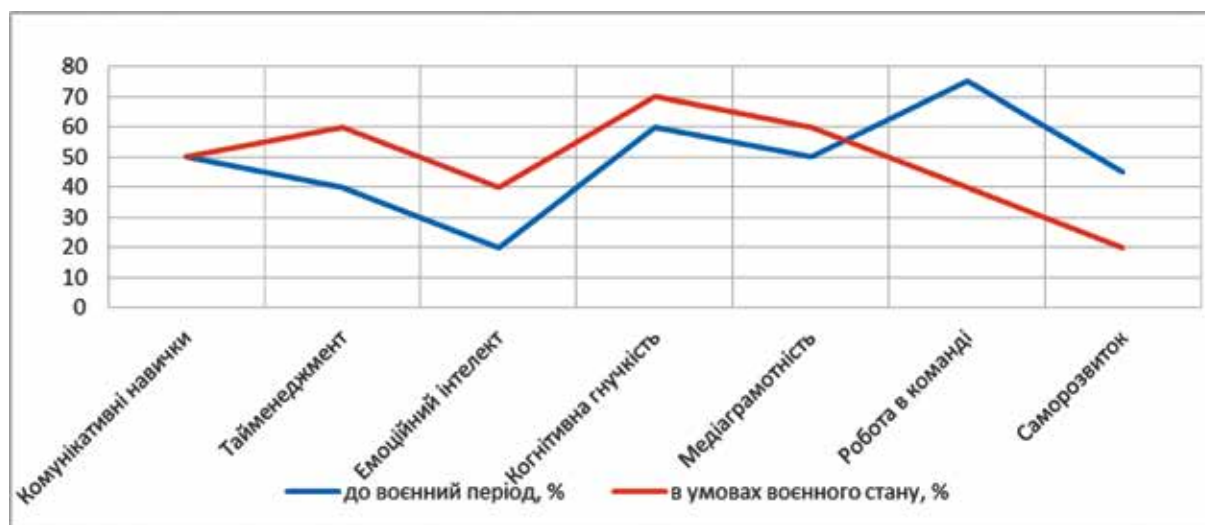

Рис. 2. Рівні прояву м'яких навичок здобувачів педагогічного коледжу

Як бачимо, змін не відбулося у процесі формування комунікативних навичок. Це пояснюється тим, що здобувачі практично зменшили час для спілкування, але така обмеженість все одне показала 50%. Слід відзначити, що показник емоційного інтелекту в умовах військового стану підвищився майже вдвічі, що потребує вивчення причин такого зростання. При цьому знижені показники саморозвитку через відсутність очного спілкування зі студентсько-викладацькою аудиторією, зниження якості особистої участі у навчально-виховних заходах.

Звертаємо увагу на те, що soft skills частіше оцінюють якісно, аніж кількісно, що викликає утруднення під час досліджень процесу формування таких навичок. Проте як наявність, так і відсутність впливає на становлення конкурентоздатності майбутніх фахівців освітньої галузі.

Реалізуючи отримані результати, нами виокремлено низку умов щодо покращення процесу формування м'яких навичок здобувачів педагогічного коледжу в умовах військового стану. Зокрема, збільшення заходів щодо активізації мотиваційної сфери, орієнтації на пріоритетність освітньої діяльності, усвідомлення важливості формування soft skills, підвищення якості навчального процесу в коледжі за рахунок впровадження педагогічно доцільних інноваційних методів і прийомів, толерантного ставлення викладачів до здобувачів коледжу. У коледжі й надалі планується робота з розвитку м'яких навичок, бо саме від їх рівня сформованості залежить успіх здобувачів освіти у навчанні, педагогічній практиці та професійній діяльності.

Висновки. Сьогодні великий акцент робиться на формування у здобувачів освіти «м'яких навичок» (soft skills), які, за результатами досліджень провідних педагогів і психологів, є необхідним складником професіоналізму майбутніх фахівців. У нашому дослідженні було зроблено акцент на визначенні вагомості основних показників м'яких навичок у формуванні особистості майбутнього вчителя початкової школи в умовах військового стану. В практиці підготовки здобувачів педагогічного коледжу застосовувались засоби активного впливу на підвищення якості сформованості soft skills. Тригером стали воєнні дії, екстремальні умови, загроза життю, що змусило здобувачів шукати шляхи вирішення складних питань і саме відшукувати засоби формування м'яких навичок. Результати спостереження засвідчили зміни в показниках. Порівняння ступеня прояву набору навичок під час ковідного періоду і вій-

ськового часу показав динаміку зростання показників тайм-менеджменту, емоційного інтелекту, на 10% більше у когнітивної гнучкості, медіаграмотності. Але є показники, які зменшились, серед них – робота в команді, саморозвиток. Незмінними залишилась комунікативна навичка. Зрозуміло, що це свідчить про колосальну роботу викладачів педагогічного коледжу, від особистісних якостей здобувачів освіти. Також було зазначено умови забезпечення якості сформованості soft skills, які успішно реалізовувались в умовах викладання під час військового стану.

Перспективами подальших розвідок є розробка й обґрунтування гіпотетичної моделі формування soft skills у здобувачів освіти педагогічного коледжу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахмут Н. Розвитк SOFT SKILLS здобувачів початкової освіти в умовах інклюзії. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2022. № 1, с. 144–152. URL: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-1-144-152>.
2. Відкрийте для себе soft skills, які потрібно розвивати прямо зараз. *Новини N*. 2022. URL: <https://bit.ly/3Voowux>.
3. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
4. Пирожок Г.Ю. Формування ключових soft skills у студентів педагогічного коледжу. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2022. № 98. С. 48–53.
5. Як змінюються діти в НУШ: розповідь батьків, учителів та результати дослідження. НУШ – Нова українська школа. 2022. URL: <https://bit.ly/3vSOBqY>.

REFERENCES

1. Bakhmut, N. (2022). Rozvytk SOFT SKILLS zdobuvachiv pochatkovoї osvity v umovakh inkluzii. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriiia "Pedahohichni nauky"*, (1), 144–152. Retrieved from: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-1-144-152>.
2. Vidkryite dlia sebe soft skills, yaki potribno rozvyvaty pryamo zaraz. *Novyny N*. (2022). Retrieved from: <https://bit.ly/3Voowux>.
3. Koval, K.O. (2015). Rozvytok «soft skills» u studentiv – odyz z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashtuvannia. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*. № 2. S. 162–167.
4. Pyrozok, H.Iu. (2022). Formuvannia kliuchovykh soft skills u studentiv pedahohichnoho koledzhu. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky»*. № 98. S. 48–53.
5. Iak zminiuiutsia dity v NUSH: rozpovid batkiv, uchyteliv ta rezultaty doslidzhennia. *NUSH – Nova ukrainska shkola*. (2022). Retrieved from: <https://bit.ly/3vSOBqY>.

*Стаття надійшла до редакції 07.12.2022.
The article was received 07 December 2022.*